

נסיעה ברכבת בשבת

ר' עזריה ברוך

אל הנידון במאמר הגעתי דרך חבר, שלפני כמה שנים שהה בחוץ לארץ. הסתבר שבאותו מקום לא רק שהרכבות מופעלות על ידי גוים אלא אפשר גם לקנות כרטיס לרכבת בערב שבת ללא צורך לתקף אותו בשבת עצמה. במקרה הצורך מספיק להראות את הכרטיס לפקח. החבר טען שבמצב כזה אין בעיה לנסוע ברכבת בשבת.

בארץ תנועת הרכבות מושבתת בשבת. אולם, למרות שעיקר השאלה שייכת בחו"ל יש בה כמה סעיפים הלכתיים ששייכים גם בארץ.

בשאלה זו ישנם כמה צדדי איסור שצריך לבחון:

א. האם מותרת הנאה מחילול שבת ('מעשה שבת') של מפעילי הרכבת ומערך התחזוקה כאשר הם גוים? מה יהיה הדין במידה ויהודים שותפים במערך התחזוקה של הרכבת?

ב. תתכן בעיה של ריבוי באיסורים במידה ולמשקלו של הנוסע יש השפעה על צריכת האנרגיה של הרכבת.

ג. האם שייך לאסור זאת מצד מראית העין או זילותא לכבוד השבת?

הנאה מחילול שבת - מעשה שבת

בתחילת דברנו נבאר את איסור ההנאה מחילול שבת של יהודי.

אומרת הגמרא¹:

"המבשל בשבת, בשוגג - יאכל, במזיד - לא יאכל, **דברי ר"מ**;

רבי יהודה אומר: בשוגג - יאכל במוצאי שבת, במזיד - לא יאכל עולמית;

רבי יוחנן הסנדלר אומר: בשוגג - יאכל למוצאי שבת לאחרים ולא לו, במזיד - לא יאכל עולמית לא לו ולא לאחרים.

מ"ט דר' יוחנן הסנדלר? כדדריש רבי חייא אפיתחא דבי נשיאה: 'ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם' - מה קדש אסור באכילה, אף מעשה שבת אסורין באכילה".

¹ בבא קמא ע"א.

מזיד	שוגג	
לא יאכל בשבת במוצאי שבת יאכלו הוא ואחרים	יאכל בשבת הוא ואחרים	רבי מאיר
המחלל לא יאכל עולמית אחרים מותרים למוצאי שבת	יאכל במוצאי שבת הוא ואחרים	רבי יהודה
לא יאכל עולמית לא לו ולא לאחרים	יאכל במוצאי שבת לאחרים ולא לו	רבי יוחנן הסנדלר

אם כן, ישנה מחלוקת משולשת בין התנאים מה דין הנאה מחילול שבת של יהודי.

הרי"ף², הרא"ש³ והרמב"ם⁴ פסקו כדעת רבי יהודה שבמזיד אסור לו עולמית, אבל התוספות⁵ פסקו כדעת רבי מאיר, שבשוגג מותר גם לו וגם לאחרים, ובמזיד מותר לכולם במוצאי שבת ואסור בשבת. כך פסקו התרומה⁶ והגר"א⁷.

השולחן ערוך פוסק כדעת רבי יהודה⁸:

"המבשל בשבת, או שעשה אחת משאר מלאכות, **במזיד**, אסור לו לעולם ולאחרים מותר למוצאי שבת מיד; **ובשוגג**, אסור בו ביום גם לאחרים, ולערב מותר גם לו מיד".

יש לדון האם אדם חילוני המפעיל רכבת בשבת מוגדר שוגג או מזיד.

כתב שו"ת בנין ציון⁹:

"והנה עד כה דברנו מעיקר הדין איך לדון מחלל שבת בפרהסיא אבל לפושעי ישראל שבזמנינו לא ידענא מה אדון בהם!?"

² רי"ף פרק כירה יז ע"א בדפי הרי"ף.

³ פרק קמא דחולין סי' יח.

⁴ פי"ו הכ"ג.

⁵ חולין טו ע"א ד"ה 'מורי'.

⁶ סי' רמח.

⁷ בביאורו לסימן שיח.

⁸ או"ח שיח א.

⁹ שו"ת בנין ציון החדשות סי' כג.

אחר שבעוותינו הרבים פשתה הבהרת לרוב עד שברובם חלול שבת נעשה כהיתר
אם לא יש להם דין "אומר מותר" שרק קרוב למזיד הוא!

ויש בהם שמתפללים תפילת שבת ומקדשים קידוש היום ואח"כ מחללים שבת
במלאכות דאורייתא ודרבנן, והרי מחלל שבת נחשב כמומר בלבד מפני שהכופר
בשבת כופר בבריאה ובבורא וזה מודה על ידי תפילה וקידוש, ומה גם בבניהם
אשר קמו תחתיהן אשר לא ידעו ולא שמעו דיני שבת שדומין ממש לצדוקין דלא
נחשבו כמומרים אף על פי שמחללין שבת מפני שמעשה אבותיהן בידיהם והם
כתינוק שנשבה לבין עובדי ככבים כמבואר (סי' שפ"ה) וכן כתב גם המבי"ט (סי'
ל"ז) "ואפשר נמי דצדוקין שלא הורגלו בתוך ישראל ולא ידעו לעיקרי הדת ואינם
מעיזין פניהם נגד חכמי הדור לא חשבי מזידין" וכו' יעויין שם.

והרבה ממושעי הדור דומין להם ועדיפי מהם שמה שמחמיר הר"ש בקראים
להחשיב יינם יי"נ אינו מפני חילול מועדות שדומה לשבת בלבד אלא מפני שכפרו
גם בעיקרי הדת שמלין ולא פורעין ואין להם דיני גיטין וקדושין שעיי"ז בניהם
ממזרים. ובזה רוב הפושעים שבזמנינו לא פרצו.

ולכן לעניות דעתי, המחמיר להחשיב נגיעת יין של הפושעים הללו לסתם יינם
תבוא עליו ברכה. אכן גם למקילים יש להם על מה שיסמכו אם לא שמבורר לנו
שיודע דיני שבת ומעיז פניו לחללו בפני עשרה מישראל יחד שזה ודאי כמומר גמור
ונגיעת יינו אסור".

משמע מדבריו שעדיף להחמיר בלגעת ביין של מחלל שבת, אבל המקל יש לו על מי
שיסמוך.

כתב שו"ת מלמד להועיל¹⁰:

"יהיה איך שיהיה, המקיל לצרף אנשים כאלו למנין יש לו על מי שיסמוך, אך מי
שיכול לילך לבהכ"נ אחר בלי להכלים איש, פשיטא דמהיות טוב שלא יסמוך על
היתר זה, ויתפלל עם אנשים כשרים. עוד יש סניף להקל דבזמננו לא מיקרי מחלל
שבת בפרהסיא, כיון שרובן עושין כן, דבשלמא אם רוב ישראל זכאין, ומעטים
מעיזים פניהם לעשות איסור זה הרי הוא כופר בתורה ועושה תועבה ביד רמה
ופורש עצמו מכלל ישראל, אבל כיון דבעו"ה רובם פורצים הגדר תקנתם
קלקלתם, היחיד חושב שאין זה עבירה גדולה כל כך ואין צריך לעשות בצנעה,
ופרהסי" שלו כבצנעה, ואדרבה היראים קרואים בזמננו פרושים ומובדלים,
והפושעים הם ההולכים בדרך כל הארץ".

¹⁰ שו"ת מלמד להועיל ח"א (או"ח) סי' כט.

מדבריו משמע שהחוטאים כיום אינם מוגדרים פרהסיא מחמת התהפכות היוצרות, שלצערנו הרוב מחללים שבת.

הרב קוק¹¹ מביא גמרא בגיטין¹² בעניין אישה שחציה שפחה וחציה בת חורין. הגמרא אומרת שאנו כופין את האדון שלה לשחררה למרות שיש איסור בדבר - "לעולם בהם תעבודו"¹³ - כיוון שהיא משדלת אנשים לזנות.

שואל התוספות: הרי החוטאים בזנות הם רשעים ומדוע על בעל השפחה לשחררה? הרי "אין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך"¹⁴!

מתרץ התוספות, שכיוון שהיא משדלת לזנות **חשיבי כאנוסים**, ומכאן מסיק הרב קוק שהדעות המקולקלות המרחפות בחללו של עולם בזמננו הם "שפחה בישא" והם האנוס מצוי בדורנו. מסקנת הרב קוק שהכופרים בזמננו הרי הם כאנוסים-שוגגים.

כתב החזון איש:

"בסוף ספר אהבת חסד כתב בשם הגר"י מולין שמצווה לאוהב את הרשעים מהאי טעמא שהביא כאן מתשובת מהר"ם לובלין **שאצלנו הוא קדם תוכחה שאין אנו יודעים להוכיח ודיינינו להו כאנוסים** ולכן אי אפשר לנו לדון בזה לפטור מן הייבום וכן לשאר הלכות".

משמע מדבריו שאחנו מחשיבים אותם כאנוסים-שוגגים¹⁵.

כתב השולחן ערוך¹⁶:

"מומר להכעיס אפילו לדבר אחד. או שהוא מומר לעבודה זרה או מחלל שבת בפרהסיא או שהוא מומר לכל התורה כולם אפילו חוץ משתי אלו **דינו כגוי**".

כאמור, בנוגע לזמננו, יש להסתפק במעמדם של מחללי שבת האם מוגדרים שוגגים מזידים או אנוסים וצריך עיון.

נחלקו הראשונים בדין "כדי שיעשו" או שחיוב המתנה של "בכדי שיעשו" נאמר בעשיית גוי בלבד, ולא בעשיית יהודי.

¹¹ אגרות הראי"ה ח"א עמודים קע-קעא.

¹² גיטין מא ע"ב.

¹³ ויקרא כה, מו.

¹⁴ שבת ג ע"ב.

¹⁵ יו"ד ב, כח.

¹⁶ יו"ד ב, ה.

לפי רש"י¹⁷ גם להנאה מחילול שבת של יהודי יש להמתין, לדעת הרמב"ם¹⁸ דין זה חל רק על הנאה מחילול שבת של גוי כדי שלא יהיה קל בעיניו להשתמש בגוי.

השו"ע¹⁹ פסק כדעת הרמב"ם שלא צריך להמתין כדי שיעשו כדי ליהנות מחילול שבת של יהודי.

הנאה מחילול שבת של גוי

אומרת הגמרא במסכת שבת²⁰:

"נכרי שהדליק את הנר - משתמש לאורו ישראל, ואם בשביל ישראל - אסור. מילא מים להשקות בהמתו - משקה אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל - אסור. עשה נכרי כבש לירד בו - יורד אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל - אסור. מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו באין בספינה, ועשה נכרי כבש לירד בו, וירדו בו רבן גמליאל וזקנים".

מהמשנה הזאת אנו רואים שאם הגוי עשה בשביל עצמו אז מותר ליהודי ליהנות מהמעשה, ואם עשה הגוי גם בשביל ישראל הדבר אסור בהנאה.

אומרת הגמרא במסכת ביצה²¹:

"אמר רב פפא: הלכתא: נכרי שהביא דורון לישראל ביום טוב, אם יש מאותו המין במחובר - אסור, ולערב נמי אסורין בכדי שיעשו.

ואם אין מאותו המין במחובר, תוך התחום - מותר, חוץ לתחום - אסור.

והבא בשביל ישראל זה - מותר לישראל אחר".

הגמרא מסבירה שאם גוי הביא פרי או ירק ליהודי ביו"ט, אם יש מאותו המין במחובר לקרקע באותו מקום, ליהודי אסור לאוכלו בגלל שיש חשש שהגוי קטף ביום טוב, וגם בצאת יום טוב מותר רק לאחר שימתין כדי שיעשו, ואם אין במחובר לקרקע מותר בגלל שאין חשש שקטף ביום טוב. אם ישנו מחובר לקרקע חוץ לתחום, אסור לאדם שהגוי הביא לו, אך מותר ליהודי אחר בגלל שאיסור תחומין מדרבנן.

¹⁷ חולין טו ע"א, ד"ה ירבי יהודה'.

¹⁸ הלכות שבת פ"ו הכ"ג.

¹⁹ או"ח סי' שז כ.

²⁰ קכב ע"א.

²¹ כד ע"ב.

תוספות במסכת שבת²² מוסיף שאם הגוי עשה מלאכה בשביל ישראל, אסור גם ליהודי אחר ליהנות ממנה

כתב הרא"ש²³:

"נכרי שהדליק את הנר משתמש לאורו ישראל ואם בשביל ישראל אסור. מדקאמר אסור בסתם משמע דאסור לכל ישראל אפילו לישראל אחר".

כתב הר"ן במסכת שבת²⁴:

"נכרי שהדליק את הנר משתמש לאורו ישראל. פי' ואף על גב דאיכא רוב ישראל בההוא דוכתא ואף על גב דאמרינן בנר הדלוק במסיבה ובמרחץ המרחצת בשבת דאם רוב ישראל אסור הני מילי היכא שלא עשה אותה מלאכה הגוי בשביל עצמו אלא בשביל העומדים שם ומשום הכי אם רוב ישראל אסור דאדעתא דרובא קא עביד אבל כל שהדבר מוכיח שהגוי עושה מלאכה בשביל עצמו כי ההיא עובדא דשמואל דחזא דאייתי שטרא וקא קרי בכי האי גוונא אפילו יש שם רוב ישראל מותר".

פסק השו"ע²⁵:

"גוי שהדליק את הנר בשביל ישראל, אסור לכל, אפי' למי שלא הודלק בשבילו. הגה: ואין חילוק בזה בין קצב לו שכר או לא קצב, או שעשאו בקבלנות או בשכירות, דהואיל והישראל נהנה ממלאכה עצמה בשבת, אסור בכל ענין (הג"א פ"ק דשבת וב"י בשם סמ"ג וסה"ת) אבל אם הדליקו לצרכו או לצורך חולה ישראל, אפי' אין בו סכנה, הגה: או לצורך קטנים דהוא כחולה שאין בו סכנה (מרדכי פ"ק דשבת), מותר לכל ישראל להשתמש לאורו. וה"ה לעושה מדורה לצרכו או לצורך חולה. ויש אוסרים במדורה, משום דגזרינן שמא ירבה בשבילו. הגה: מיהו אם עשה גוי בבית ישראל, מדעתו, אין הישראל צריך לצאת אף על פי שנהנה מן הנר או מן המדורה (טור)".

משמע מהר"ן ומהשו"ע שאפילו אם גוי יסיע את הרכבת, אסורה הנסיעה לישראל כאשר מוכח שמעשיו עבור ישראל (בחוץ לארץ הדין יהיה שונה כיוון שיש רוב מוחלט של גויים).

אומרת הגמרא במסכת שבת²⁶:

²² קכב ע"א ד"ה יואם בשבילי.

²³ שבת טז, יב.

²⁴ קכב ע"א ד"ה ינוכרי שהדליק.

²⁵ רעו, א.

²⁶ קכב ע"א.

”נכרי שליקט עשבים - מאכיל אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל - אסור. מילא מים להשקות בהמתו - משקה אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל - אסור. במה דברים אמורים - שאין מכירו, אבל מכירו - אסור. איני? והאמר רב הונא אמר רבי חנינא: מעמיד אדם בהמתו על גבי עשבים בשבת, אבל לא על גבי מוקצה בשבת! - דקאים לה באפה, ואזלא היא ואכלה. **אמר מר: במה דברים אמורים - שאין מכירו, אבל מכירו - אסור.**”

כתב השולחן ערוך²⁷:

”ליקט הגוי עשבים לצורך בהמתו, אם אינו מכירו, מאכיל אחריו ישראל, שעומד בפניה בענין שלא תוכל לנטות אלא דרך שם; דאילו להעמידם עליהן, אסור דחיישינן שמא יטול בידו ויאכילנה, והם מוקצים. אבל אם מכירו, אסור. וכן בכל דבר דאיכא למיחש שמא ירבה בשבילו; **אבל בדבר דליכא למיחש שמא ירבה בשבילו, כגון שהדליק נר לעצמו או עשה כבש לירד בו, שבנר אחד ובכבש אחד יספיק לכל, אפילו מכירו, מותר.**”

משמע מכאן שאם יש הכרות בין הגוי ליהודי יהיה אסור בכל מצב שמא הגוי ירבה באיסור למען היהודי.

אמנם, כתב בשו”ת פסקי עוזיאל²⁸:

”וכיון שכן יוצא בקרונות שבנידון דידן שאינן נמשכות על ידי בהמה, כשהן מתנהגות על ידי לא - יהודים אין כל טעם לאסור רכיבתן משום שמשתמש בבהמה, ולא משום שמא יחתוך זמורה, ולא משום אמירה לגוי, הואיל וקרונות אלה הן הולכות הלוך ושוב ממקום למקום בכל מספר נוסעים שימצאו בהם גויים או ישראלים וזה דומה לדין כבש שעשאו הגוי לעצמו מותר לישראל להשתמש בו אפילו אם הגוי הוא מכירו של ישראל המשתמש בו.”

לכן, אומר הרב עוזיאל שברכבת אין את החשש של הכרות בין יהודי לבין הגוי וממילא אין חשש ”שמא ירבה בשבילו”.

---

²⁷ או”ח שכה, יא.

²⁸ שו”ת פסקי עוזיאל בשאלות הזמן סי’ יג.

”ריבוי באיסורין”

השאלה השנייה שנבחן היא, האם במידה ולמשקלו של הנוסע יש השפעה על צריכת האנרגיה של הרכבת יש איסור של ”ריבוי באיסורין” בחילול שבת.

נחלקו הראשונים האם ”ריבוי באיסורין” אסור מדרבנן או אסור מדאורייתא:

התוספות²⁹, והרשב”א³⁰ אומרים שאיסור ”ריבוי באיסורין” הוא מדרבנן.

ואילו הר”ן³¹ חולק עליהם וסובר שהוא מדאורייתא.

יש סתירה בין הגמרות.

במסכת מנחות אומרת הגמרא³²:

”בעי רבא: חולה שאמדהו לשתי גרוגרות, ויש שתי גרוגרות בשתי עוקצין ושלש בעוקץ אחת, הי מינייהו מייתינן? שתיים מייתינן דחזו ליה, או דלמא שלש מייתינן דקא ממעטא קצירה? פשיטא שלש מייתינן, דעד כאן לא קאמר ר’ ישמעאל התם, אלא דכי ממעט באכילה קא ממעט קצירה, אבל הכא דכי קא ממעט באכילה קא מפשא קצירה, ודאי שלש מייתינן”.

מכאן עולה שיש איסור להרבות בשיעורים.

אומרת הגמרא במסכת ביצה³³:

”ממלאה אשה כל הקדרה בשר אף על פי שאינה צריכה אלא לחתיכה אחת, ממלא נחתום חבית של מים אף על פי שאינו צריך אלא לקיתון אחד”.

כלומר, ביום טוב הותר אוכל נפש ולכן מותר לבשל מאכל שרוצה לאכול ביום טוב, אך אסור לו לבשל מאכלים שאינו זקוק להם ביום טוב. בכל זאת, למרות שאסור לו לבשל בסירים נוספים, הותר לתת יותר חתיכות בשר או מים באותו סיר, למרות שהוא מרבה באיסורים.

אם כן, הגמרא בביצה סותרת לכאורה את הגמרא במנחות!

התוס’ מתרצים שיום טוב קל יותר ולכן הקלו. משמע שסוברים שריבוי באיסורים נאסר רק מדרבנן ולכן אפשר לומר שבשבת החמורה גזרו ואילו ביום טוב הקל – לא.

²⁹ תוספות מנחות סד, ד”ה ’שתיים’.

³⁰ רשב”א חולין טו ע”ב, ד”ה ’המבשל’.

³¹ ביצה ט ע”ב בדפי הרי”ף, ד”ה ’ומיהא’.

³² סד ע”א.

³³ יז ע”א.

הרשב"א מתרץ שנראה שהטעם לכך שחז"ל אסרו להרבות הוא שמא ירבה ויבשל זה אחר זה, ובכך ודאי יש איסור דאורייתא.

מכאן אנו מבינים דעת הרשב"א היא שאיסור "ריבוי בשיעורין" הוא גזירה דרבנן! [ביום טוב מותר לבשל ולכן לא גזרו "ריבוי בשיעורין"].

הר"ן מתרץ את הסתירה בין הסוגיות שהיתר אוכל נפש ביום טוב הוא 'הותרה' ואילו היתר פיקוח נפש בשבת הוא 'דחוייה'.

מכאן אנו מבינים שהר"ן סובר ש"ריבוי באיסורין" **אסור מהתורה** ולכן בשבת נאסר ואילו ביום טוב אין כלל איסור.

אומרת הגמרא במסכת חולין³⁴:

"אמר רבי יצחק בר אדא אמר רב: השוחט לחולה בשבת - אסור לבריא, המבשל לחולה בשבת - מותר לבריא; מאי טעמא? האי ראוי לכוס, והאי אינו ראוי לכוס.

אמר רב פפא: פעמים שהשוחט מותר, כגון שהיה לו חולה מבעוד יום, מבשל אסור, כגון שקצץ לו דלעת.

אמר רב דימי מנהרדעא, הלכתא: השוחט לחולה בשבת - מותר לבריא באומצא, מ"ט? כיון דאי אפשר לכזית בשר בלא שחיטה, כי קא שחיט אדעתא דחולה קא שחיט; המבשל לחולה בשבת - אסור לבריא, גזירה שמא ירבה בשבילו".

הגמרא כאן אומרת שאף על פי שלא ירבה בשיעור בבישול, יש חשש שמלכתחילה יכין יותר. הגמרא מחלקת בין בישול שחשש זה קיים, לבין שחיטה שהחשש אינו קיים כי גם אם זקוק לכזית אחד, עליו לשחוט את כל הבהמה או העוף, ואין הבדל במלאכה בין אם נעשית עבור כל העוף או עבור חלקו.

הרשב"א לשיטתו מתקשה, שהרי אין גוזרים גזירה לגזירה, וכאן אפילו אם ירבה ויניח בקדירה יותר חתיכות בשר אין זה אלא איסור דרבנן. ומתרץ שהחשש אינו שמא מראש יניח הרבה בשר באותה קדירה אלא שמא לאחר שהניח את הקדירה על האש יוסיף חתיכות נוספות עבור הבריא.

כתב הטור³⁵:

"השוחט לחולה בשבת לא שנא חולה מאתמול לא שנא חולה היום מותר לבריא לאוכלו חי ובלא מליחה, אבל המבשל לחולה אסור לבריא שמא ירבה בשבילו".

³⁴ טו ע"ב.

³⁵ סי' שיח.

כתב המשנה ברורה³⁶ :

”שמא ירבה בשבילו - ליתן בשר לתוך הקדרה וזהו איסור דאורייתא כשמרבה בשבילו אפילו הוא מרבה בפעם אחת קודם שיתן הקדירה על האש ויש אומרים דהוי דרבנן כיון שהוא בפעם אחת עיין ב”י [מ”א ועיין בספרי אהבת חסד בפ”ז שביררנו ראייה מהגמרא דהעיקר כדעה הראשונה]”.

כתב השולחן ערוך³⁷ :

”השוחרט בשבת לחולה, בין שחלה מאתמול בין שחלה היום, מותר הבריא לאכול ממנו חי (בשבת); אבל המבשל, (או עשה שאר מלאכה), לחולה, אסור (בשבת) לבריא או לחולה שאין בו סכנה, דחיישינן שמא ירבה בשבילו”.

השולחן ערוך פוסק כמו הגמרא בחולין על פי דברי רב דימי.

יש לחלק בין רכבת שעובדת על דלק לבין רכבת שעובדת על חשמל.

שו”ת הר צבי דן לגבי הסעת מת לצורך קבורה ביום טוב³⁸ :

”ואפשר לכאורה לערער מצד אחר, יתכן שעל ידי ריבוי הנכנסים בתוך האוטו מגדיל הנהג כח המכונה וכפי רוב המשא כן ירבה בהבערה, ונמצא שעל ידי הישראל נתוספה הבערה, ודמי לכאורה להא דמבואר ביורה דעה (סי’ רצז, יב) עגלה שמושכין אותה כלאים אסור לישוב בה אף על פי שלא הנהיג מפני ששיבתו גורמת להן שימשכו העגלה, ולכן אסור להיות אחד יושב בעגלה ואחד מנהיג, וזוהי שיטת הרמב”ם הפוסק כתנא קמא שהיושב בקרון לוקה, והוי כמנהיג בידים.

אבל באמת לא קרב זה אצל זה. גבי כלאים עצם הישיבה גורמת שימשכו העגלה, כי כן טבע הבעל חיים כשמרגיש בשיבתו, זה גופא מניעו ללכת, אם כן היושב מנהיג בשיבתו, לא כן בתוספת הבערה על ידי המשא שהבערה זו לא באה על ידי ריבוי המשא של גוף היושב מצד עצמו, אלא שהנהג הוא לבדו מרבה בהבערה בשביל ריבוי הנוסעים כדי לחזק כח ההובלה והיושב אינו עושה כלום. ואין לומר שסוף סוף הנהג מרבה בשבילו ודמיא לנכרי שהדליק את המדורה להתחמם בו שיש אוסרים לישראל דגזרינן שמא ירבה בשבילו, מכל שכן בנידון דידן”.

שמירת שבת כהלכתה דן לגבי אנשי רפואה שחוזרים הביתה האם העליתם על הרכב גורמת להגברת צריכת הדלק :

---

³⁶ שם ס”ק יג.

³⁷ שיח, ב.

³⁸ יו”ד סי’ רצג.

”יש להבדיל לעניין זה בין אמבולנס וכל מכונית כבדה מחד, ומכונית נוסעים רגילה מאידך, שכם במכונית כבדה אין הימצאותו של נוסע בודד נוסף מביאה לידי הבערות נוספות של בנזין, ואף כי תצרוכת הבנזין היא גדולה יותר במקצת, הרי אין זה גורם להבערות רבות יותר אלא להבערות רבות יותר, ולית לן בה שהרי אין משנים את מהלך המנוע על ידי תוספת משא של אדם אחד - דעת מומחה. ודע דעל פי האמור כאן, אם יש לפנינו כמה כלי רכב, יש להעדיף, אם אפשר, לנסוע במקרה של פיקוח נפש ברכב הקטן ביותר שהנסיעה בו צורכת מספר הבערות הקטן ביותר”³⁹.

כתב שו”ת ”יהודה יעלה” (אסאד) ⁴⁰:

”להוליך ספינה או העגלה בכח האש הדוחה ודאי לפי רבוי וכובד המשא שעל הספינה והעגלה צריך להוסיף כח האש ברבוי משקה השורף שאם תשש כח האש מן הנמנע הוא שידחה בכח חזק משא כבד מהרבה בני אדם ושאר משאות כולי עלמא מודו בזה דחיישינן שמא ירבה בשבילו... ואם כן הדא הוא דכתיב וכל שכן דמהאי טעמא אסור ההליכה בשבת בקרונות ההולכים בכח האש ותמרות עשן אף שעושיין בשביל רוב נכרים”.

לכן משמע שאם הרכבת עובדת על דלק, יש חשש שמשקלו אפילו הזעום של היהודי מוסיף להבערה ויש איסור⁴¹, אך ברכבות חשמליות וכיוצא בזה שקצב נסיעתן קבוע והן גדולות מאד, אין לחוש לדבר זה כלל, שאין הוספת הבערה בתוספת משקל זעומה של היהודי היושב בקרון, גם לשיטת שו”ת ”יהודה יעלה”.

מראית עין וזילותא לכבוד השבת

אומרת הגמרא במסכת שבת⁴²:

”אין נותנין חטין לתוך הריחים של מים אלא בכדי שיטחנו מבעוד יום. מאי טעמא? - אמר רבה: מפני שמשמעת קול. אמר ליה רב יוסף: ולימא מר משום שביתת כלים!”.

³⁹ שמירת שבת כהלכתה חלק א' פרק מ' הערה קנה.

⁴⁰ אר"ח סי' נח.

⁴¹ מצינו בהרבה מגדולי ישראל, כאשר עלו לארץ ישראל, הפליגו באוניות המונעות בקיטור, ולא חששו לתוספת משקלם על מנוע האוניה!

⁴² יח ע"א.

כתב רש"י⁴³ :

"שיטחנו מבעוד יום - מפני ששמעת את הקול, ואוּשָׁא מילתא בשבת, ואיכא זילותא".

כתב המאירי⁴⁴ :

"אין נותנין חטים לתוך רחים של מים אלא בכדי שיטחנו מפני שיש בה השמעת קול ופרסום גדול והוא זלזול שבת ויש מתירין אף בזו מדמיון האחרות ולא יראה כן".

משמע מהמאירי שאם זה במקום שכולם רואים ויודעים יש בזה זילזול בכבוד שבת.

כתב השולחן ערוך⁴⁵ :

"ומותר לתת חטים לתוך רחיים של מים, סמוך לחשיכה.

הגה : ולא חיישינן להשמעת קול, שיאמרו רחיים של פלוני טוחנות בשבת. ויש אוסרים ברחיים ובכל מקום שיש לחוש כ להשמעת קול, והכי נהוג לכתחלה, מיהו במקום פסידא יש להקל כמו שנתבאר לעיל סוף סימן רמד. ומותר להעמיד כלי משקולת שקורין זייגע"ר (פרוש שעון) מערב שבת, אף על פי שמשמיע קול להודיע השעות בשבת, כי הכל יודעים שדרכן להעמידו מאתמול".

לכאורה, לדעת הרמ"א אנו חוששים לזילותא של שבת, ולדעת השו"ע אין אנו חוששים לזילותא של שבת, ומכאן נאמר שלדעת הרמ"א יהא אסור ולדעת שו"ע יהא מותר.

אמנם, מסקנה זו אינה מוכרחת; ברור שגם השו"ע במקרים רבים אחרים, חשש למראית עין, ולזלזול של שבת, כגון מיחזי כמאן דאזיל לחינגא, או כגון תליית כביסה שיגידו שכיבס בשבת (וכן עיין ביו"ד סי' פז סעיף ג-ד ובש"ך אות ו).

כלומר, יותר פשוט לומר לדעת הרמ"א את האיסור של זילות השבת, אך אי אפשר לומר באופן גורף שלדעת השו"ע ברור שהדבר מותר, כי גם לשו"ע ישנם מקרים רבים שאסרו בהם כמו שהזכרנו לעיל.

---

⁴³ יח ע"א ד"ה 'שיטחנו מבעוד יום'.

⁴⁴ בית הבחירה (מאירי) מסכת שבת יח ע"א.

⁴⁵ רנב ה.

אומרת הגמרא במסכת שבת⁴⁶ :

”אמר רב יהודה אמר רב :

כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין - אפילו בחדרי חדרים אסור”.

אומרת הגמרא במסכת ביצה⁴⁷ :

”אין הסומא יוצא במקלו, ולא הרועה בתרמילו, ואין יוצאין בכסא, אחד האיש ואחד האשה”.

כתב רש”י⁴⁸ :

”דהוי דרך חול, ואיכא זלותא דיום טוב”.

כתב בשו”ת הרמב”ם⁴⁹ :

”ולפיכך חייב חטאת מאי שנא משמרת אפילו תלה הכוז והמצנפת וכיוצא בו חייב ואינו כן אלא מותר לתלות הכוז והמצנפת או אשישה וכיוצא בהם ביתד אלא אמר אב”י מדרבנן כדי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול פירושו אמר אב”י אין הטעם באיסור תליית המשמרת מפני שהוא עושה אהל אלא אסור תלייתה מדרבנן שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. והנה למדת שהאיסור מדרבנן הוא תליית המשמרת לפי שהמשמרת עושה מלאכה וחייב סקילה לפיכך אסור תלייתה ודכוותא אמרינן שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול אבל תליית הכוז והמצנפת וכיוצא בהן מותר לפי שאין עושין בהן מלאכה שחייבין עליה סקילה ולא אמרינן בכי הני שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול אם כן לא יאכל כדרך שהוא אוכל בחול ולא יסב כדרך שהוא מיסב בחול זה דבר ברור הוא למבין שאין אתה מוצא לעולם דברים שאסרו חכמים משום שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול אלא דברים שאפשר שירגילו למלאכה כגון מי שנשברה לו חבית של יין לא יספג ביין או יטפיח בשמן שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול שאם תתיר לו שמא יבא לידי סחיטה”.

מדברי הרמב”ם מבינים, שעובדין דחול הוא מעשה שיש סיכוי שיביא לידי מלאכה, כגון מי שנשברה לו חבית לא יספוג ביין או שמן (דרך חול) כי יש חשש שיבוא לידי סחיטה.

בפוסקים מצינו התייחסויות מגוונות ורבות לעניין עובדין דחול.

---

⁴⁶ קמו ע”ב.

⁴⁷ כה ע”ב.

⁴⁸ ד”ה אין הסומא’.

⁴⁹ סי’ שו.

שו"ת ציץ אליעזר⁵⁰ :

"אף אי לו היו יכולים לסדר מבלי שיעברו על מלאכות האסורות, משום זילותא דשבת ויו"ט, והרבה מצינו בחז"ל שחששו משום אוושא מילתא זילותא... ואין לזה שייכות לכלל המקובל שאין לנו לגזור גזירות מדעתנו, ואין מוסיפין על הגזירה, כי בכגון דא מצינו הרבה בדברי הפוסקים שגזרו משום זילותא דשבתא ועובדין דחול בגוונים שונים, וכל בכגון זה תלוי הדבר במה שבגלוי ובמציאות, ומשום כך מה שמצינו בחז"ל שאסרו במיחזי כעובדין דחול, מצינו גם בדברי הפוסקים שדימו מתוך כך לאסור כמה דברים אף על פי שאינם נוגעים בעסק מלאכה כלל, אלא שבמקום הכרח וצורך רב יש לדון להקל בזה, שרוב הפוסקים הכריעו כמאן דמתיר, ולכתחילה יש לנהוג איסור בכל מקום שיש לחוש להשמעת קול, מיהו במקום פסידא יש להקל דכן עיקר לדינא".

שו"ת חתם סופר⁵¹ :

"וצריך לומר דשאני ישיבת ספינה דיושב ושובת כמו בחדר מטתו בביתו ואינו עושה שום דבר בגופו ומיא הוא דממטי ליה והוא נח מה שאין כן בהליכתו בתוך התחום להתקרב אל סוף התחום עובר על אם תשיב משבת רגליך ואינו שובת והוה עובדא דחול טפי ועובר על שבות דאורייתא כמו שהסביר הרמב"ן ז"ל במתק לשונו ולפי זה היינו דוקא בספינה שיושב בקתדרא ואינו מתקרב במעשה גופו ויושב ועוסק בעונג שבתו כמו בביתו ממש אבל הנוסעים בדאמפן וואגן (פרוש רכבת) אינו שובת וגופו נע ונד ואי אפשר לו לעסוק בעסקי שבת בשבתו אשר רגיל בהם בביתו ומתקרב אל מקום מסחרו בשבת להיות שם ביום החול פשוט דגרע הרבה טפי ממחשיך על התחום ואיסור גמור הוא אפילו מדאורייתא להרמב"ן הנ"ל ומפורש בדברי קבלה אם תשיב משבת רגליך וגומר ממצוא חפצך כנלע"ד פשוט וברור בעזה"י".

שו"ת אגרות משה⁵² :

"ובדבר ליסע על הבאסעס וטריינס/האוטובוסים והרכבות/ ההולכים רק בעיר שליכא איסור תחומין ובאופן שלא יעמיד בשביל ישראל. הנה אף שמדינא אין נראה בזה איסור למי שלא יצטרך לשלם כגון שיאמינו לו. **מכל מקום חס וחלילה להתיר דבר כזה אף לדבר מצוה דהא איסור מראית עין ודאי יש בזה כיון שרובא דרובא לא יניחום ליסע בלא תשלומין וממילא יחשדוהו ששילם ועבר על איסור**

⁵⁰ ח"ג סי' טז, פרק יא.

⁵¹ ח"ו - ליקוטים סי' צו.

⁵² יו"ד ח"א סי' מד.

הוצאה וטלטול מוקצה. ואף אם כל בני העיר לא ישלמו נמי חס וחלילה להתיר דבר מפורסם למעשה חול שנוסעים העיקר לעשות מסחר ועבודה ואיכא בזה חלול השם גדול. ויש גם ראייה קצת לאיסור מהא דביצה דף כ"ה דאמר ובלבד שלא יכתף ופרש"י דמתחזי דרך חול ופרהסיא ולהוליך למקום רחוק טפי עיין שם בד"ה אלונקי ואם כן כל שכן הבאסעס וטריינס שהולכים למרחוק טובא. וגם שם הא אין הכוונה חוץ לתחום אלא למרחוק בתוך התחום נמי אסרו משום עובדא דחול וכל שכן בכאן. וגם בכלל אין להורות קולא במלתא דתמיהא. זהו הנלע"ד בענינים אלו ואין עתותי בידי להאריך".

נדמה לומר שלעניין נסיעה ברכבת כולם יסכימו שזה לא לכבוד השבת, הן מהצד שזה מעשה של היום יום שאדם עולה על רכבת ויורד במקום עבודתו, הן מצד שלא ניכרת השביתה של האדם, הן מצד שהרכבת עושה רעש.